

Oreszt Szabó: O uhorských Rusoch (Rusíni) v preklade a historickom komentári. Peter Buday, Lýdia Budayová, Peter Švorc (eds.). Prešov : Universum, 2022. 225 s. ISBN 978-80-89946-28-0.

Edičné návraty k už dávnejšie vydaným knihám majú svoje opodstatnenie. Zvlášť ak sa berie zreteľ na aktuálnosť problematiky pre súčasnú dobu a prispôbenie nového vydania pre dnešného čitateľa. Editori predloženej monografie zvažovali koncept vydania prekladu dobovej monografie Oreszta Szabóa dlhodobejšie a jej realizácia trvala takmer tri roky. Spolupodieľali sa na nej traja ľudia. O textovú zložku sa postarali Peter Buday (prekladateľ knihy z maďarčiny) i Peter Švorc (autor rozsiahleho komentára) a spolu s Lýdiou Budayovou obaja spolupracovali na zostavovateľských prácach.

Dobovosť práce sa odráža už v jej názve. Ponechal sa termín na označenie rusínskeho etnika, ktorý bol používaný v Uhorsku na konci 19. a začiatku 20. storočia, teda v čase vzniku knihy. Oreszt Szabó pochádzal z rusínsko-maďarskej rodiny (jeho otec bol pravdepodobne gréckokatolícky kňaz). Poznal dokonale rusínske prostredie a obyvateľov. Mohli by sme ho radiť medzi rusínsku inteligenciu v úradníckych kruhoch. Krátko pred prvou svetovou vojnou bol tajomníkom ministra vnútra budapeštianskej vlády, po jej vypuknutí bol menovaný za predstaviteľa vlády v hlavnom štábe armády. Po vyhlásení Československej republiky ostal v službách maďarskej vlády. V decembri 1918 bol ňou poverený, aby pripravil návrh autonómie pre Rusínov. Szabó zvolal zhromaždenie Rusínov do Budapešti, kde sa postavil za integritu veľkého Maďarska, ktoré by garantovalo Rusínom zriadenie zvláštného rusínskeho kantónu s centrom v Mukačeve, post guvernéra a kantonálnu radu na čele tohto kantónu i zriadenie rusínskeho ministerstva pri maďarskej vláde. Nenašiel však odozvu u všetkých zúčastnených, zvlášť proti sa postavili delegáti z Chustu a Jasine. Vláda v Budapešti v rámci poslednej snahy prijala 21. decembra 1918 zákon č. X. o Ruskej Krajne (forma autonómie) a Oreszt Szabó sa stal ministrom pre rusínske záležitosti.

Historické súvislosti týkajúce sa dobových reálií, spoločensko-politického postavenia Rusínov v rámci habsburskej monarchie a životných osudov Oreszta Szabóa vysvetľuje v rozsiahlom komentári Peter Švorc. Je to správny počín zostavovateľov, nakoľko je tým čitateľovi vytvorený priestor, aby porozumel nielen samotnému autorovi, ale aj dobe, v ktorej svoje dielo napísal. Ako zdôrazňuje autor komentára, Szabó dokonale poznal katastrofálne životné podmienky Rusínov na prelome storočí (zlý sociálny status, chudoba, negramotnosť, vystaňovalstvo a i). Trápilo ho to a ako ich zástupca sa rozhodol intervenovať v maďarských vládnych kruhoch. K tomu mu mala poslúžiť jeho kniha *A magyar oroszokról (Ruthének) / O uhorských Rusoch* vydaná v roku 1913. Bola určená pre maďarské čitateľské publikum a hlavne maďarskú elitu s cieľom poukázať na rusínske problémy.

Peter Buday zrealizoval preklad dobového textu z maďarčiny do slovenčiny v roku 2020. Ako sám poznamenal, nakoľko Szabó vychádzal pri písaní z viacerých zdrojov, tak výsledný celok má charakter kompilovaného textu doplneného

Szabóovými úvodmi, komentármi a záverečnými sumármi. Prekladateľ zachoval určité špecifiká originálu. Jeho cieľom nebolo podať kritický preklad prameňa, a tak sa snažil zachovať práve tieto nuansy prospievajúce autenticite knižnej publikácie. Celú knihu vhodne dopĺňa obrázková príloha. Zostavovatelia vybrali vzácne fotografie českých intelektuálov (Amélia Kožminová, Rudolf Hůlka, Florián Zapletal) a fotografie z Archívu Pamiatkového úradu Slovenskej republiky dokumentujúce život Rusínov v prvej polovici 20. storočia.

Szabó vo svojej knihe reflektuje problematiku postavenia nemaďarských národov v habsburskej monarchii pred prvou svetovou vojnou. Podarilo sa mu pripraviť osobitý zdroj pre poznanie rusínskeho etnika na prelome 19. a 20. storočia, hlavne pre vykreslenie v súčasnej dobe už nezachované zvyky, tradície či spôsob života. Neoceniteľnou je v neposlednom rade práca všetkých zostavovateľov podieľajúcich sa na vydaní tejto publikácie. Prekladom do slovenského jazyka i odborným historickým komentárom sprostredkovali širšej čitateľskej verejnosti ďalší zaujímavý historický zdroj.

Peter Kovaľ